

Butlletí

del

Centre Excursionista de Catalunya

Paletnologia de la comarca de Capellades

Antigues necròpolis

L publicar aquestes notes no em crec fer un estudi acabat de les estacions a que em refereixo, sols és mon propòsit donar a conèixer el fruit de les meves recerques arqueològiques, concretant-me per avui als monuments funeraris que he tingut ocasió de descobrir o explorar durant un període d'un any de residència en la privilegiada comarca de Capellades, tan rica en restes prehistòrics.

A més de les descrites sepultures tinc notícies d'altres, destruïdes o existents encara en diferents indrets de dita comarca i que fins al present no m'ha estat possible visitar, confiant emperò amb l'ajuda de Déu poder-les explorar en altre ocasió, per a contribuir amb més abundor a l'enriquiment del catàleg de les necròpolis antigues de Catalunya.

I. *Sepultures de Sant Andreu* (alt. apr. 330 m.) : Poble de Claramunt. — En el turonet de la muntanya que porta aquest nom, situada a l'oest de la població, existien encara en l'any 1900, data de ma primera visita, bon nombre de sepultures intactes de caixes fetes amb lloses. Avui seria difícil trobar-ne en tal estat de conservació, degut a haver-se remogut el terrer, des de fa bastants anys plantat de vinya, restant solament com a testimoni de la importància de la desapareguda necròpoli l'esmicolamenta d'ossos espargits per les feixes superiors de la muntanyeta i les moltes lloses que formen les marges.

Totes les sepultures eren de les corrents, caixes construïdes i tapades amb lloses, descansant el cadavre en la terra del fons i amb orientació variable, recordant-ne qualques d'elles presentant el crani envers el sur.

En el bell cim del turó, existí, segons tradicions, una capelleta, de la que poden ésser únics vestigis els pocs fragments de teula escampats per allí. En el terme hi ha coves en petit nombre, i es troben en la meitat aproximada del vessant est de la muntanya i a uns cent metres sota la necròpoli.

Pocs són els datos que puc senyalar més d'aquest lloc, essent els sols objectes recollits en l'espai que separa les dues estacions, un esclat amorfe de sílex i una anella de ferro, que bé pogué ésser usat com a brassalet; troballes en veritat insuficients per a fer cap deducció i que segurament no tenen res que veure amb les expressades sepultures, que en llur nombre formaren la necròpoli més important de les descobertes o visitades per mi en aquesta comarca. Aquests sepulcres són probablement de baixa època romana o fins més tardans.

II. *Sepultures de Cal Cosme* (alt. apr. 400 m.): Torra de Claramunt. — Obertes en la roca travertínica que horitzontalment s'estén a l'oest i junt a la masía de cal Cosme, podien veure's encara en l'estiu de 1906 qualques sepultures mig plenes de terra i bastant deteriorades; les moltes que s'havien descobert amb anterioritat a aquella data, foren destruïdes a l'arrebassar el terrer que ocupaven. La única que en més bon estat puguí observar, presentava la forma interior rectangular i era de dimensions ordinaries.

En aquesta estació vaig tenir la satisfacció de trobar per primera volta una altra forma de sepultura diferent de quantes havia estudiat en la comarca capelladina fins aquella data. Consistia en una caixa feta amb un bloc de pedra de la natura esmentada i bastant ben tallada. Mesurava exteriorment 1'10 m. de llargaria, 0'40 metres d'amplaria i 0'30 m. de gruix, buidada en una fondaria de 0'25 metres i presentant interiorment els contorns de la figura humana, tal com ve representada la sepultura olerdulana de la fulla d'instruccions publicada per l'Associació Catalana d'Excursions.

Segons manifestà el propietari de dita masía, havien estat trobades altres sepultures idèntiques, enterrades les unes i obertes en la roca les altres, i també que tant les d'una forma com totes en general anaven cobertes amb tègules romanes. Com a mostra m'ensenyaren un gros fragment d'una d'elles, i en un recó d'entrada conservaven encara un covenet ple d'ossos procedents d'una sepultura explorada

per un senyor sacerdot, el qual s'emportà el crani de l'esquelet que aquella contenia per a fer-ne donació a un museu.

Fòra dels descrits restes no em fou possible trobar cap més dato sobre aquesta quasi desapareguda necròpoli.

III. *Sepultures de Mas Martí* (alt. apr. 500 m.) : Espoya. — En la partida nomenada La Vilaseca, prop de dit mas, s'han trobat moltes sepultures, abans i després de la meua única exploració en aquell lloc, verificada en juny de 1906. Dues foren les sepultures excavades per mi, construïdes amb lloses i de mesures corrents.

La una contenia tres cranis i l'ossamenta escassa d'un esquelet, ço que em fa creure fou profanada. L'altra, millor conservada, guardava els òssos, en bastant bon estat, d'un individu, amb el crani posat en direcció oest.

Tampoc guardaven dits enterraments objectes de cap mena que poguessin donar llum per a llur determinació.

IV. *Sepultures de Mas Agullons* (alt. apr. 520 m.) : Mediona. — A uns cent metres al sur de la masia dita Els Agullons, vaig explorar en 1909 tres enterraments en caixes fetes amb lloses (lám. XIII). Els núms. 1 i 2, de costat, els separaven 3 m., i el núm. 3 estava a 5 m. sota del núm. 1, a l'est, i situada totes en sentit oest.

Pel molt mal estat de conservació en que els vaig trobar, deixaré d'ocupar-me dels núms. 2 i 3, si bé dec fer constar que per les lloses escampades en aquell indret eren de construcció similar al núm. 1, i que el núm. 2 contenia qualque ossamenta molt deteriorada d'un pàrvol.

La sepultura núm. 1, model d'enterrament en ciste, dec senyalar-la com a tipus de construcció lítica, essent la més perfecta i de més grans proporcions de quantes he observat en la comarca. Sols hi mancava la llosa de la tapa corresponent als peus; totes les demés aparegueren intactes.

Construïda amb lloses ben tallades i carrades, d'uns 10 centímetres de gruix, dues per banda i una a cada extremitat, anava coberta amb altres tres perfectament ajustades, essent tapades les dues juntures que aquestes deixaven amb altres dues llosetes de 30 centímetres d'amplaria i 70 centímetres de llargaria, cobrint així dites escltexes a fi d'evitar les filtracions. El poc gruix de terra depositada al fons de la caixa i que contenia empastada l'ossamenta de l'esquelet, demostrava la disposició curosa de les lloses de la tapa.

Les mesures exteriors eren 2'25 m. de llargaria, 0'70 m. d'am-

plaria per 0'60 m. d'alsada. Les interiors, 2'00 m., 0'50 m., i 0'50 metres, respectivament. Les lloses de la tapa sobressortien uns dos centímetres en tot el vol de la caixa.

L'individu allí enterrat degué tenir en vida gran estatura, doncs, a pesar de mesurar la caixa interiorment 2 metres de llargaria, tant el crani com les extremitats inferiors de l'ossamenta tocaven les respectives lloses extremes de la sepultura. Tinc de fer notar també la particular posició dels òssos de les cames; sumament arrambades a les parets laterals, deixaven entre elles un espai que em féu pensar si aquest lloc fou ocupat per qualche objecte de ceràmica o altre, que amb anterioritat a ma visita pogué ésser sustret, essent precisament l'extrem de la sepultura en que hi mancava la llosa desapareguda.

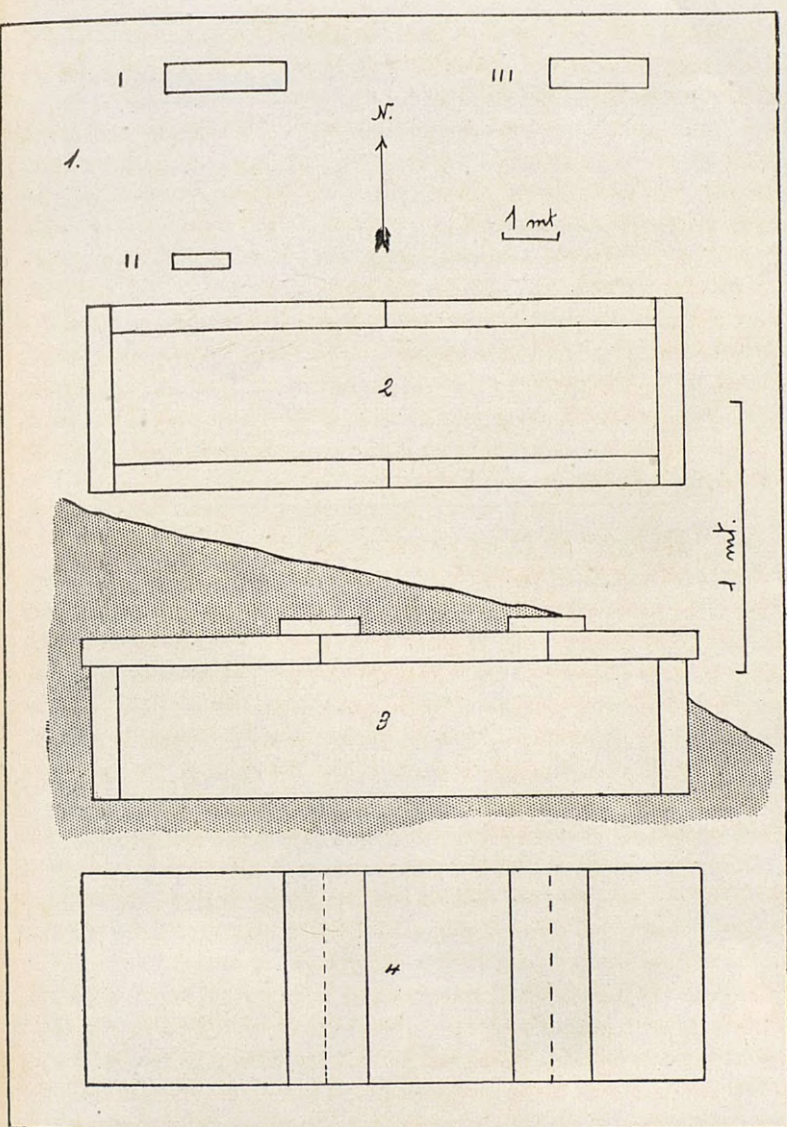
Encara que per a determinar l'antiguitat d'aquests enterraments no donés aquesta exploració cap indici apreciable, cal considerar-los també com de baixa època romana.

V. *Sepultures de la Guixera* (alt. apr. 550 m.) : Mediona. — *La Barquera* : Així es nomena la coma que està situada a l'oest de la masia de la Guixera, entre aquesta i la carretera de Vilafranca a Igualada (lám. XIV). En la part més elevada de dita muntanyeta, mirant al mas esmentat i entre el roquisser de marginades mig enrunades, s'hi trobaren qualques testos i una petita destraleta polimentada de pedra pissarrenca. A més, tocant a la carretera, vers l'oest, vaig recollir-hi dos trossos de terra cuita vermellosa, grollerament pastada amb grossos elements sorrencs.

Al començar la pendent de la vessant sur de la Barquera, a cosa de 100 metres, es trobà una sepultura que en l'any 1911 tingué ocasió d'explorar. Consistia en una caixa de pedra calissa travertínica enterrada fins a les vores i plena de terra i rocam. Cal esmentar que tal calissa manca en aquelles altures.

Segons me manifestà el rabasser que la descobrí, anava tal sepultura tapada amb pedres a plec de llibre, això és, en forma de revoltons en sentit transversal. Assegurà també no haver-hi trobat res en son interior. Per la meua part sols poguí trobar-hi, mercès a l'haver passat cuidadosament tota la terra que l'omplenava amb el garbell, qualques dents i trossets d'òssos indeterminables pertanyents a l'esquelet que devia contenir.

Tal sarcòfeg, que actualment forma part de la meua col·lecció, amida 2'50 m. de llargaria, 0'85 m. d'amplaria màxima o 0'60 m. de mínima, corresponents aquestes als cap i peus respectivament i 0'50 de fondaria màxima. El gruix de les parets i fons de la caixa és

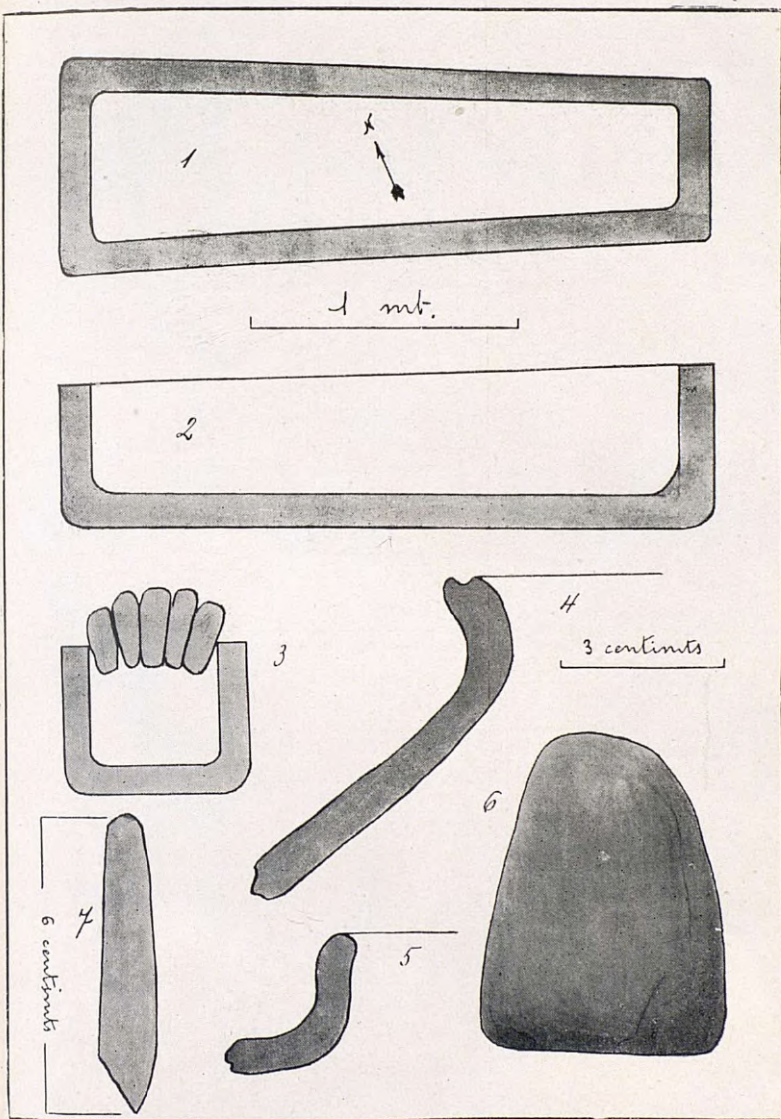

Paletnologia de la comarca de Capellades.

Necròpoli dels Agullons (Mediona).

1. — Situació de les sepultures.

2, 3 i 4. — Planta, perfil i tapa de la sepultura n.º 1.

Paletnologia de la comarca de Capellades.

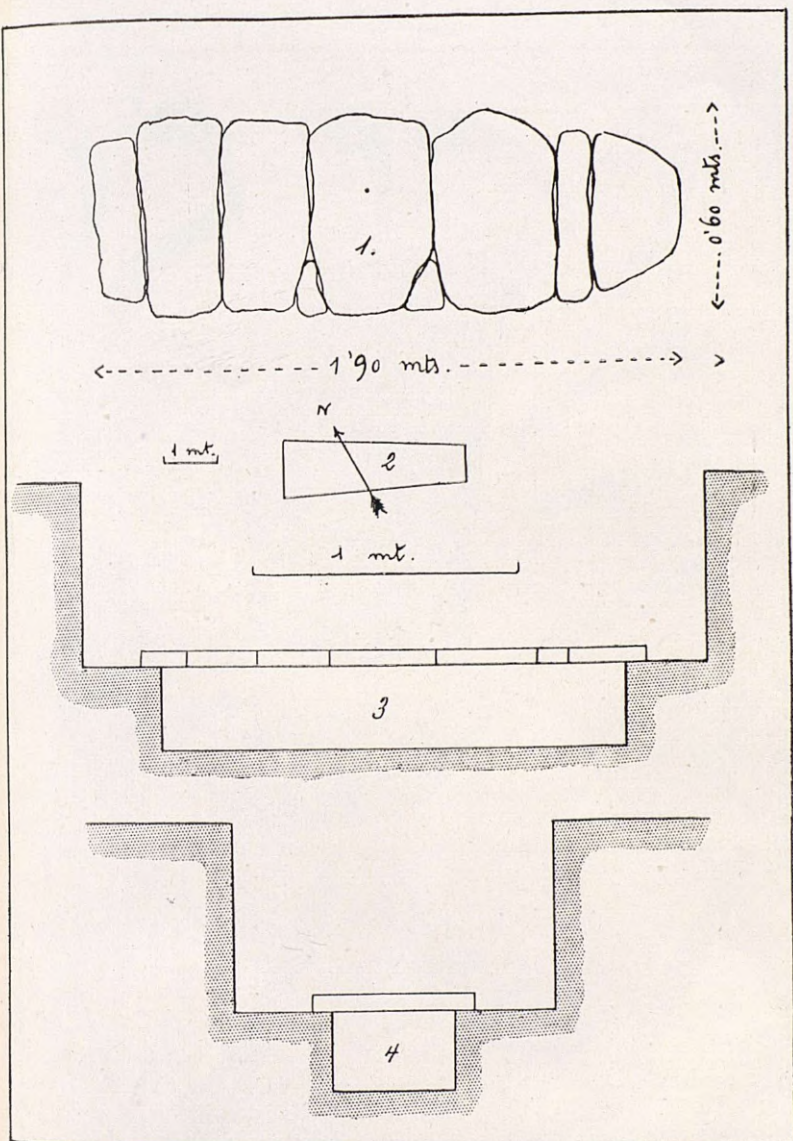
1, 2 i 3. — Sepultura de la Barquera, La Guixera (Mediona).

Planta i perfils longitudinal i transversal de la mateixa.

4, 5, 6 i 7. — Seccions de boca de dos vasos. Diàm. extr. en $\frac{m}{m}$ $\frac{4}{198}$ $\frac{5}{80}$

Troballes fetes prop de la sepultura.

Destraleta polimentada.

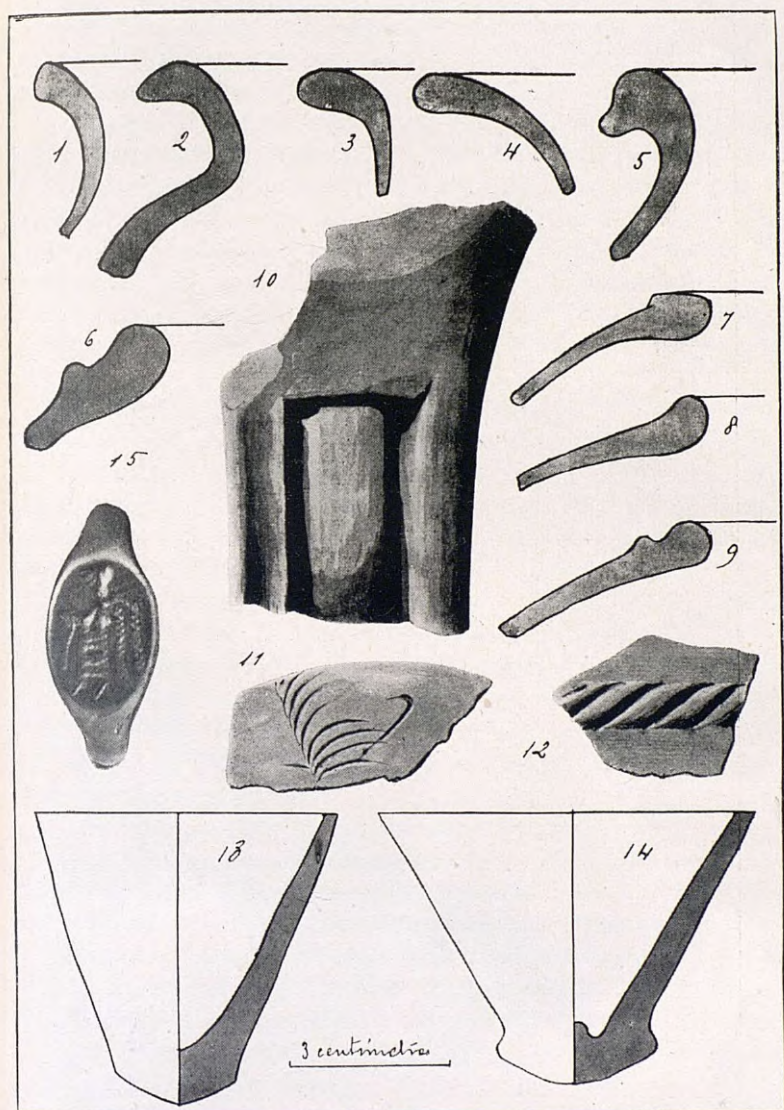

Paletnologia de la comarca de Capellades.

Sepultura de Mas Rossinyol (Torra de Claramunt).

1 i 2. — Tapa i planta de la mateixa.

3 i 4. — Perfils longitudinal i transversal de la mateixa.

Paletnologia de la comarca de Capellades.

Estació d'Orpinell (Mediona).

1 a 9. — Seccions de boca de alguns vasos. Diàm. extr. en mil·límetres

1	2	3	4	5	6	7	8	9
218	186	124	132	245	250	128	116	116

10, 11 i 12. — Detalls d'ornamentació d'una nansa i dos vasos.

13 i 14. — Seccions del fons de dues amfores.

15. — Anell d'or. Una vegada i mitja del natural.

d'uns 10 a 15 centímetres. La part ampla, que degué ocupar el crani de l'esquelet, estava orientada envers l'oest, quelcom inclinada al nord. Les mesures interiors són 2'20 m. 0'60 i 0'40 m. i 0'35 m. respectivament a les mesures adalt donades.

Plana de l'Os : En el vessant est de La Barquera i en la plana inferior que s'estén vers el sur, s'havien trobat anys enrera moltes sepultures en caixes de les construïdes amb lloses, motiu pel qual segurament prengué aquell lloc el nom de Plana de l'Os. La única que vaig poder estudiar n'era situada en la pendent est de La Barquera, mes, tal era la deformitat que presentava, l'enfonsament de les lloses en tots sentits i l'estat de la sepultura en general, que sols me fou possible salvar el crani que, quelcom aprofitable, reposava sobre els òssos de la pelvis.

Els noms de La Barquera i Plana de l'Os que porten aquestes partides, van orientar-me en les meves recerques, bastant-me per a suposar-hi l'existència dels enterraments descrits. Barquera, corrupció d'arquera, equival a lloc on hi ha arques, arquells, òbits o caixes de pedra, noms amb que distingeixen els muntanyencs tota classe d'enterraments en caixes.

VI. *Sepultura de Mas Rossinyol* (alt. apr. 350 m.) : Torra de Claramunt (lám. XV). — En el bosquet situat en la part sur de la partida de Mas Rossinyol, tocant amb el camí de Capellades a Espoya i prop del lloc on s'han trobat quelques sitges, vaig explorar en 1911 la sepultura de construcció més senzilla de totes les per mi descobertes o explorades.

Les lloses que cobrien l'enterrament estaven a 0'65 m. de profunditat, i totes elles tallades barroerament. Constava aquesta tapa de set pedres més o menys planes i de diferents dimensions, deixant entre elles quelques espais mal tapats amb pedres més petites.

La fossa, oberta en la terra sens cap llosa que l'aguantés, amidava 1'75 m. de llargaria, 0'50 i 0'30 m. d'amplaria i 0'30 m. de fondaria, ço que col·loca llur fons total a 1 m. just de la superfície. Les dimensions de la tapa eren de 1'80 m. de llargaria per 0'60 m. d'amplaria. Orientació nord-oest.

Els petits trossos de ceràmica recollits en aquell indret, on, com tinc esmentat, s'han posat al descobert sitges sense tapa i cobertes de terra, constitueixen els únics restes arqueològics que guardo de dita encontrada junt amb l'ossamenta en estat bastant deplorable de l'esquelet que ocupava la sepultura descrita.

VII. *Estació d'Orpinell* (alt. apr. 650 m.) : Mediona (lám. XVI). — Sota de la paret nord de l'enrunada capella del desaparegut castell d'Orpinell, del que fins fa poc se conservaven els restes d'una torra, s'han trobat qualques sepultures, de les que sols hi pogut veure per allí escampada qualque ossamenta molt trocejada.

En la plana que s'estén a l'est del turonet nomenat el Pujolet, vaig recollir en 1911 abundants trocets de terrissa íbero-romana roja, primeta i de factura molt delicada. Pels fragments que posseeixo, tots ells porcions de boca, es comprenen les variadíssimes i elegants formes de les àmfores, gerres i demés recipients dels que procedeixen dits testos i donen prova del gust i habilitat de llurs tornejadors. Entre els trocets descrits hi figuren dues mostres d'ornamentació gravada i una altra envernissada en negre, probablement importada.

Els demés objectes trobats en dita partida són : una punta de llansa de ferro, qualques destrals de pedra polimentada i un anell d'or de factura delicada, en el segell de la qual porta gravada una figura amb el cap d'un animal i portant en una mà una serp descargolada, que recorda les representacions d'Anubis, divinitat egípcia protectora dels morts.

VIII. *Sepultura de La Garsa* (alt. apr. 400 m.) : Torra de Claramunt. — Tocant el límit oest del terme de Capellades, aflora un bancal de calissa travertínica nomenada vulgarment Tapassot, del que s'exploten en diferents indrets les capes més inferiors, i es troba, extraient-ne, una terra calissa molt fina que s'usa en el país per a fregar els mobles de fusta més ordinaris.

En una d'aquelles excavacions, dites terreres del Ramonet, es trobà una sepultura excavada en el tapassot superior del bancal tobaci. Desprovista de coberta i escurada quan vaig visitar-la (1905), sols me fou possible recollir qualques dents i ossets escampats pel voltant.

Oferia també aquesta sepultura interiorment la forma humana, com l'observada i descrita de Cal Cosme en el mateix terme, i llur troballa em fa creure haver descobert a la fi el lloc on probablement existiren les sepultures olerdulanes citades en la fulla d'instrucció arqueològica de l'Associació Catalana d'Excursions i que tant temps vaig buscar inútilment per la comarca de Capellades.

Les mesures interiors de l'òbit en qüestió eren 2 m. de llargaria i 0'45 d'amplaria en la part corresponent a les espatlles de l'esquelet, des d'on anava estrenyent-se fins a amidar solament 0'20 a 0'10 me-

tres de llur extrem inferior. Fondaria màxima, en el centre, uns 0'25 m. Orientació oest.

IX. *Sepultura de Camaró* (alt. apr. 350 m.) : Torra de Clarumunt. — En l'olivar del Francisquet, a 45 m. de sa entrada est, que dona a l'antiga via de Vilafranca a Igualada, també existeix una excavació (1915), que bé podria haver estat sepultura antigament, doncs està situada prop d'un bancal tobaci on abunden sitges.

La forma del probable enterrament, obert en la roca, és rectangular i amida 1'80 m. de llargaria, 0'55 m. d'amplaria i 0'40 m. de fondaria, habilitant-se actualment com a dipòsit.

La seva orientació és nord-oest.

Capellades, 1915

AMADOR ROMANÍ GUERRA

L'estudi de la llengua i l'excursionisme

LA casa pairal de la gran família de les llengües llatines que, a Europa solament, compta amb més de cent milions de individus, és a Roma. La llengua llatina, des de la ciutat del Tiber dominadora del món, conqueria simultaniament amb l'espasa del soldat romà i amb les lleis del Senat l'Itàlia, la Gal·lia, l'Espanya, la Germania meridional i occidental, la Britannia i les costes del nord de l'Àfrica densament poblades. Sols cap a llevant la llengua grega, que vivificava una cultura superior a la de Roma, podia lluitar i subsistir enfront la llengua de l'*Imperium romanum*.

Així com la vigorosa administració romana s'assimila i emmotlla de nou els petits estats pre-romans de l'Europa central i occidental, de la mateixa manera la llengua de l'imperi, la *lingua latina*, absorbeix i s'assimila l'element pre-romà gàl·lic, ibèric, ligúric, osquí o umbri. Parlen en llatí els jutges que administren justícia i els soldats de l'exèrcit recrutats en tots els indrets de l'imperi; els comerciants, els mestres d'obres i els agricultors que colonitzen les províncies de l'imperi es serveixen exclusivament de la llengua llatina. La llengua del calendari, la de l'escola, la de la literatura, la de l'oratoria i la del Cristianisme que renova la terra, és la llengua llatina.

Els romans desconeixen la paritat per les altres llengües indígenes.

El concepte d'estat romà estava encarnat amb el de llengua llatina; els dos eren inseparables. D'aquí ve que la llengua llatina fos nomenada llengua romana, i el conjunt de tots els pobles romanitzats, posats sota el ceptre de Roma, Romania, enfront els pobles barbres que amenaçaven constantment la civilització del món antic. I la Romania, aquesta gran part de l'Europa occidental i meridional que fa dos mil anys assolí un nivell cultural que avui no hem traspassat encara, perdura espiritualment. Es parla la llengua de Roma, des de les riberes del Tejo fins a les del Donau, prop del Mar Negre, on vetllen amb fidelitat els centinelles avençats de l'imperi romà: els italians, els francesos, els provençals, els catalans, els castellans i portuguesos, els romanxs i els romanesos, fa prop de dos mil anys que parlem en llatí. Aquest, emperò, no conserva l'antiga unitat, perquè des del segle IV no hi ha una sola voluntat que regeixi l'imperi. El desmembrament d'aquest gran imperi i la naixença de petits estats va acompanyat de la desfeta de la llengua llatina i de la neixença d'una multitud de dialectes, alguns dels quals esdevindràn llengües romanes quan un sobirà se n'empararà per dictar-hi lleis per administrar-hi el seu regne.

L'expansió de l'imperi romà es va fer per les dues grans vies que posaven tot el món civilitzat en comunicació amb Roma: la via Appia, que dirigint-se per la Itàlia meridional, unia el món antic, sobretot Grècia i Àfrica, a Roma, i l'altra via que, partint cap el nord d'Itàlia, on es ramificava, anava a parar a l'Augusta Treverorum d'una part i a la Gal·lia meridional i a l'Espanya de l'altra.

La influència cultural de Roma, portada a tot l'imperi, es deixa sentir singularment en tres nuclis provincians: el de l'Augusta Treverorum amb tota la Germania occidental i França del nord; el de la França meridional i Espanya oriental i el de l'Àfrica del nord i Espanya meridional. Aquests tres nuclis de civilització romana més intensa foren els que, l'endemà de l'esfondrament del gran imperi romà, contribuïren més eficaçment a la formació de nous estats.

Trèveris, la Roma del nord, dóna peu a la formació de l'imperi dels francs; neixen uns estats que apleguen l'Espanya oriental i la Gal·lia meridional i l'Àfrica del nord i l'Espanya del sur, no per l'arbitrarietat d'uns reis barbres, sinó per la relació econòmica i cultural que els lliga de segles.

Aquests dos corrents de civilització, l'un pireneic i l'altre meridional, ja els constatem en una època pre-romana. La prehistòria senyala dos corrents de civilització, un que uneix l'Espanya

meridional amb l'Àfrica del nord i l'altre que uneix els Pireneus amb l'Europa central. Històricament aquestes tendències estàn comprovades per l'expansió púnica des de l'Àfrica i per la colonització romana començada pel nord-est.

En ple floreixement de l'imperi romà, i en la mateixa decadència, aquestes dues vies culturals són evidents. ¿Com s'explicarà que l'Espanya meridional pogués proporcionar escriptors brillants, filòsofs i historiadors a Roma? Les ciutats de l'Àfrica del nord i les de l'Espanya meridional estàn en continuat contacte: Tertulià i Sant Ciprià són escriptors de temperament ibèric, Orosi intervé en les disputes religioses de l'Àfrica i de l'Orient; Sant Agustí coneix admirablement la vida religiosa de l'Espanya meridional, i Sant Isidor, amb la seva enciclopèdia del saber humà, és el darrer representant típic d'aquest corrent cultural.

Nosaltres, en canvi, hem mirat sempre cap al nord; Tarragona i Narbona varen estar en continuat contacte des de la colonització romana, i des de l'època cristiana que tenim el culte dels mateixos màrtirs. Més tard, després de la desfeta de l'imperi romà, formem amb el mig-dia de la Gal·lia un regne visigòtic.

Aquestes vies de la civilització s'han de tenir molt en compte per explicar la formació de les llengües romanes a la nostre península; elles ens expliquen el perquè es va poder formar la llengua catalana enfront la castellana.

Sembla ésser una demostració admesa per la crítica filològica que la llengua basca és d'origen bereber, parlada per un poble que ocupava les costes de l'Àfrica del nord, i que es va estendre per Espanya i per l'Aquitània, servint-li de límit el Garona. En una època històrica aquesta llengua retrocedí de l'Aquitània, quedant reduïda a un i altre vessant dels Pireneus. Aquesta opinió sobre l'origen del basc, senyalada per Schuchardt, i combatuda per Schulten a base de la prehistòria, és molt probable, si es té en compte el corrent de civilitzacions senyalat i l'actual condició dels dialectes de l'Espanya meridional. És cosa fàcil de senyalar una sèrie de fenòmens fonètics i morfològics que compareixen en els dialectes romanesos, en el terentí, napolità, sicilià, andalús i castellà: la diptongació de *e* i *o* breus en síl·laba lliure i travada, la conservació de les vocals finals, la llei de l'umlaut i una sèrie de mots que compareixen solament en el romanès, en els dialectes de l'Itàlia meridional, en el castellà i portuguès, els quals ja poden constatar-se en el llatí dels escriptors del nord de l'Àfrica dels segles IV, V i VI. El verb cat. *arribar* i el cast. *llegar*, procedents tots dos del llenguatge dels mariners *anar a la riva* o *aplicare navem*,

estàn l'un enfront de l'altre: tots els parlars gal·lo-romans i l'italià tenen *arribar*; en canvi el calabrès té *akkikare*, el sicilià *kikari*, el cast. *llegar* i el port. *llegar*; el calabrès *levare*, sicilià *livari*, cast. *llevar*, port. *levar*, estàn oposats al cat. *portar*, franc. *porter*, ital. *portare*. El cast. *hallar*, del llatí *aflare* sentir el rastre, que procedeix de la parla dels caçadors, compareix en el romanès *aflà*, calabrès *ahhare*, sicilià *achari*, port. *achar*, davant el *trovar* i *trouver* que el *turbare aquas* dels pescadors ha proporcionat als parlars de França, de la Itàlia del nord i Catalunya (comp. Meyer-Lübke, *Eiführung in das Studium der rom. Sprachwissenschaft*. 2. pàg. 76, 77).

Després de la desfeta de l'imperi romà, ço que avui és Catalunya forma part d'un estat amb el mig-dia de la Gal·lia, fet polític que comprova la intensa comunicació que existia entre les dugues regions. Aquest regne visigòtic de poca durada no va ésser prou potent per crear una llengua occitànica com han volgut alguns; l'hora de la formació de les llengües romanes no havia arribat encara, i el llevat llatí no havia fermentat prou perquè un regne de curta durada hi pogués pastar una llengua romana. Amb tot, és molt probable que li deguem el nom de Catalunya.

La invasió mora per la banda del sur retardà infinitament la formació d'estats potents a la nostra part dels Pireneus i el desplegament de l'imperi dels francs per la banda del nord l'impedí completament a l'altre vessant; a aquests dos grans aconteixements polítics dels sigles ix i x expliquen la naixença esplendorosa de la llengua francesa i l'aparició tardana i feble de les llengües romanes d'Espanya.

La reconquesta de la nostra terra, guiada pels nostres petits sobirans, va fer-se d'una manera lenta i penosa; les cases de Barcelona, Urgell, Pallars i Ribagorça, no podien compatir amb l'esplendor de la cort dels francs; no podien crear una llengua; eren petites nacionalitats que havien de lluitar per viure i, una vegada acabada la lluita, havien d'ésser tributaries del més ric i del més fort. Aquestes petites nacionalitats, aplegades sota l'hegemonia de la casa de Barcelona, formaren més tard la gran nacionalitat catalana, la qual aixecà al nivell de llengua, pel mitjà de les lleis, de la cancelleria, dels administradors i sobretot per la Iglesia, a una modalitat dialectal. D'aquí ve que les fronteres d'aqueixa nacionalitat siguin les mateixes de la llengua catalana.

El conjunt de factors etnogràfics, històrics, econòmics, polítics i religiosos que condicionen la formació i extensió d'una nacionalitat són els mateixos que contribueixen a la naixença, formació i expansió d'una llengua.

L'estudi d'aquests problemes, encaminat a trobar-ne la solució, ha portat l'aplicació de l'excursionisme a l'estudi dels dialectes de totes les llengües romanes, i especialment de la llengua catalana.

La investigació lingüística fins al 1900, es pot dir que va ésser històrico-documental: el text literari i el document en vulgar constituïen la base de la gramàtica històrica; dominava el procediment paleontològic. La disciplina de la filologia romànica procedia de la filologia clàssica, la qual havia d'aplicar necessàriament aquest procediment, tota vegada que en les llengües clàssiques no s'hi pot estudiar ni la vitalitat del mot ni la forma vivent que raja de la boca del subjecte. Emperò el caràcter de les llengües romanes és tot un altre. Són l'expressió del verb d'uns pobles que han assolit una vida independent, la qual ha penetrat fins a les valls més recòndites i poblats de migrada existència, conservant-s'hi íntegra i pura. Per això quan anem a estudiar el dialecte a una alta vall pirenenca o a un poblet arrecerat de les nostres illes, quedem admirats de la riquesa del llenguatge que flueix dels humils camperols, de una valor inapreciable per la història de la nostra llengua. ¡Quantes evolucions havíem donat per hipotètiques i les trobem conservades en el parlar de la ratlla d'Aragó, al Ribagorça o en el dialecte català del Capcir a l'alta vall de l'Aude!

El que primer de tots va donar importància a l'estudi dels dialectes va ésser l'Ascoli, el qual, després d'haver resseguit les valls alpines del Piemont i la Savoia, el Tirol, l'Engadina i la Suïça romanda, publicà els *Saggi ladini*, fa més de quaranta anys, en l'*Archivio Glottologico italiano* (I, 1873), donant la nomenclatura d'una llengua franco-provençal a part d'aquests parlars, tesi durament combatuda pels filòlegs francesos Paul Meyer i Gaston Paris. Seguiren estudis dialectals dels parlars dels cantons de Vallais i Vaud, dels suïços Cornu i Gilliéron, al mateix temps que el gran provençalista i empleat de correus, Camille Chabaneau, publicava fragmentàriament la Gramàtica dels dialectes provençals a la *Revue de Langues Romanes*. El baró de Tourtoulon, la personalitat del qual vosaltres coneixeu prou bé per l'*Histoire de Jacques I le Conquérant*, publicà en 1876, junt amb Bringuier, l'*Etude sur la limite géographique entre la langue d'oc et la langue d'oïl*, i, al mateix temps, Horning publicava un estudi sobre els límits dels dialectes francesos de l'est. Gilliéron i l'abbé Rousselot peregrinaven per la França del nord i pel Midi estudiant les modalitats dialectals, i començaven la publicació de la *Revue de Patois Gallo-romans* que havia de morir amb la sentència de mort donada als dialectes per Gaston Paris des de la càtedra de l'Escola d'Alts Estudis

amb la conferència sobre *Les Parlers de la France* en 1888. Aquest gran mestre desconeixia l'aplicació del principi biològic en l'estudi de la llengua. La reacció no s'havia de fer esperar. Mentre Gilliéron elocubrava la Geografia lingüística i l'abbé Rousselot creava la Fonètica experimental, l'hereu de l'esperit d'investigació i de la magnanimitat de Gaston Paris, Morf, l'actual professor de filologia romànica de la Universitat de Berlin, estimulava els joves romanistes suïços, des del seminari romànic de Berna, a estudiar aquells dialectes francesos veïns, compartint l'amor a la muntanya amb l'amor al patois que mor. I el mestre prenia els deixebles i, portant-los a les altes valls alpines, els ensenyava a recollir la fonètica, el lèxic i a estudiar sobre el terreny els noms de lloc. Això encara em recorda amb delectança una excursió dialectal, feta amb el meu mestre, el prof. Gauchat, a una alta vall de l'Engadina, sota els pics del Materhorn, per tal de conèixer aquell dialecte reto-romà que un dia la nostra gent va creure que era el català dels Alps.

Aquestes enquestes dialectals pels bells paratges de la Suïça francesa, donaren per resultat una nova orientació a la filologia romànica, definint l'existència de fronteres dialectals i dialectes i l'aplicació del principi biològic a l'estudi de la llengua. El treball del citat prof. Gauchat, *Gibt es Mundarten Grenzen (Hi ha fronteres dialectals)* Arch. neur. Spr. CXI. 365-403, demostrant l'existència de dos límits de dialectes, l'un entre Rossens i Avry, al cantó de Fribourg, i l'altre, entre La Ferrière i Les Bois, al cantó de Neuchâtel, tots dos explicats per diferents colonitzacions, dóna el cop decisiu pel triomf d'aquesta tendència, que ha estat l'orientació de l'escola dels romanistes suïços. Meyer-Lübke, de procedència suïça, se'n fà ressò al seminari romànic de Viena, i Morf, que de Zúrich havia passat a Frankfurt, l'estén per Alemanya.

Un deixeble de Meyer-Lübke, H. Hadwiger, i un altre de Morf, B. Schädel, aplicaren aquesta nova tendència de la dialectologia al català, i, venint aquí, seguiren les diferents contrades de la nostra terra, estudiant-hi les varietats dialectals. L'Hadwiger, aventurer de la filologia, amb greus perills de la vida, segueix poble per poble la regió de la frontera castellano-valenciana des del Tossal del Rei fins a Santa Pola. Ha estat tres vegades a les Balears i dugues a Alger, i ha seguit les localitats més importants dels Pireneus. Fruit d'aquestes excursions són un valios article sobre la frontera castellano-valenciana i una interessant *Gramàtica dels dialectes catalans*, que ens va mostrar enllestida en 1914, la qual no s'haurà publicat a causa de la guerra. B. Schädel vingué aquí i estudià especialment el mallorquí, publicant-

ne el *Mundartliches aus Mallorca* i entrenant a la romanística Mn. Alcover, el predicador de la gran creuada de la lliberació de la nostra llengua per totes les terres catalanes.

La lectura del *Dietari de l'excursió filològica feta amb el Dr. Schädel dins el domini català de 31 de juliol a 13 de setembre de 1906*, escrit pel mateix Mn. Alcover, *Bolleti*, III, 257-267, ens fa conèixer l'interès que té l'estudi dels dialectes dels nostres Pireneus per la nostra llengua, acompanyat de les bel·leses incomparables que hi troba l'excursionista. Mercès a la influència d'aquests dos filòlegs i a la del francès Saroïhandy, el qual aprofitava totes les vacances per estudiar els nostres dialectes, la investigació científica del català entre nosaltres ha pogut començar seriosament. Coneixem les fronteres del català i sabem que els factors que han condicionat l'expansió de la nostra llengua són els mateixos que decidiren la formació de la nacionalitat catalana. Preparem un *Atlas lingüístic* del català, el qual contindrà més de 2,500 cartes, contenint cada carta les diferents formes d'un mateix mot, tal com les pronuncien en unes 250 localitats dels diferents indrets de les terres de la llengua, en cada una de les quals localitats hi anem a transcriure fonèticament la paraula. Quina riquesa de paraules i matisos fonètics ens oferirà cada una d'aquestes cartes! Elaborem d'una manera lenta i pacient el *Diccionari General de la llengua catalana*, en el qual col·laborem més de cent corresponsals, escampats per la Catalunya oriental, occidental, Balears, Valencia i Rosselló. Cada col·laborador respòn metòdicament a uns qüestionaris que li enviem cada mes; ja en tenim trenta de contestats. Cada col·laborador escriu, sense que se'n doni compte, un diccionari de la seva localitat, i el conjunt ordenat d'aquests cent diccionaris junt amb els materials extrets dels monuments de la llengua escrita, serà el nostre Diccionari. El poble crea la llengua, el poble és qui la parla, volem que sigui el mateix poble el que s'escrigui el Diccionari; perquè, al cap-d'avall, el Diccionari d'una llengua no és altra cosa que l'enciclopedia de la cultura del poble que la parla.

Hem començat l'estudi històrico-lingüístic dels treballs agrícoles més primitius i de les indústries més rudimentaries i interessants, com són la gerreria i la indústria surera. Covem l'esperança d'empendre un dia la replega sistemàtica dels noms de lloc i de poble per escriure la història de la nostra colonització. I perquè aquesta empresa grandiosa sigui un fet s'imposa el resseguir les valls i muntanyes, tot estudiant la disposició topogràfica que té el lloc o el poble, la producció del sol i una serie de circumstancies, les quals aclareixen, la majoria de vegades, l'origen del nom.

L'excursionisme aplicat a la dialectologia ens ha senyalat d'una manera definitiva les nostres fronteres lingüístiques. Fa pocs anys, en 1912 i 1913, els dos joves filòlegs K. Salow¹ i F. Krüger² publicaren llurs tesis doctorals sobre la frontera del català i llenguadocià, i seguint poble per poble la regió fronterera que va del Capcir a l'estany de Salses, constataren un límit lingüístic constant i segur d'un gran nombre de fenòmens fonètics, morfològics i de mots que s'exclouen mutuament. Aquesta frontera passa per *Puigvelador*, el darrer poblet català de l'alta vall del Capcir, *Nohedes*, *Urbanya*, *Mosset*, i, seguint la serralada de les Corberes, passa per *Tererach*, *Montalbà* de la frontera, *Ballestà* de la frontera i *Cassanyes* de la frontera, els quals ja són de parlar gabatx i que, des de l'edat mitjana, porten aquest de la frontera; segueix per *La Tour* de França, on hi ha el portal d'entrada al regne de França i d'aquí passa cap a *Vingrau*, *Opul* i *Salses*. Per aquesta línia divisòria hi passa el límit d'una sèrie de criteris distintius entre el català i el llenguadocià: la *i* + *l* no experimenta tramudança en català, en canvi ve a *ié* en llenguadocià: cat. *fil*, lleng. *fiël* < FILU; la *ç* + palat. esdevé *i* en cat. i *ié* en lleng.: cat. *sis*, lleng. *siés* < SEX; cat. *kedire*, lleng. *kediero* < CATEDRA; la *ø* + palat. es converteix en *u* en català i es diptonga en llenguadocià: cat. *fulé*, lleng. *fuélo* < FOLIA; la *u*, que no ha sofert canvi, es presenta *ü* a l'altra banda de la frontera: cat. *pur*, lleng. *für* < PURU; cat. *dur*, lleng. *dür* < DURU; cat. *fum*, lleng. *füm* < FUMU. En el consonantisme tenim evolucions tan característiques com la palatalització de la *L*-per part del català; l'evolució a *-y* de *-Tɰ*, *-TS* i *-C* davant de *E* i *I*, de la nostra banda i el sò prepalatal africacat *ts* de la banda llenguadocià: cat. *préu*, lleng. *préls* < PRETIU; cat. *kentäu* i lleng. *kentáts* < CANTATIS, etc. La fonètica catalana presenta una etapa molt més avançada enfront la fonètica del llenguadocià. Però allà on aquesta frontera ressalta més, és en el lèxic. Una quantitat de mots té aquí la muralla; els corrents de dues cultures que lluiten, es topen en aquesta frontera, aixecada per dues civilitzacions que tenien aquí la última esfera d'acció. El cat. *sék* 'cec' està enfront del lleng. *abükle*, igual que cat. *terdó*, lleng. *autuno*; cat. *mentége*, lleng. *büro*; cat. *kebélis*, lleng. *pélsis*; cat. *estizóres*, lleng. *sizéus*; cat. *gal*, lleng. *pul*; cat. *eskudéle*, lleng. *esiéte*; cat. *dóne*, lleng. *fénno*; cat. *káre*, lleng. *figuro*; cat. *dié*, lleng. *jur*; cat. *jermáné*, lleng. *sór*; cat. *rémát*, lleng. *trupél*, etc.

1. *Sprachgeographische Untersuchungen über den östlichen Teil des Katalanisch-languedokischen Grenzgebietes*, 1912.

2. *Sprachgeographische Untersuchungen in Languedoc und Roussillon*, 1913.

Aquesta frontera constant, en la qual coincideixen tan gran nombre de criteris distintius, el centralisme i la cultura francesa amb 250 anys de dominació no han pogut fer-la desaparèixer. Quan el tractat dels Pirineus esquarterava la nostra nació, la frontera catalana estava formada definitivament.

Havia estat creença general, fins ara fa poc, que els catalans eren antics colonitzadors, procedents del Llenguadoc i de Provença, els quals, a l'època de la reconquesta, havien portat el català, dialecte del provençal, a la nostra terra. Saroïhandy exposà per primera vegada en la segona edició del *Grundriss der rom. Philologie*, pàg. 845, una nova teoria, segons la qual uns Hispani, que trobem citats en documents de Lluís *el Piadós* i Carles Pelat,* s'havien refugiat al Llenguadoc, tot fugint de la invasió mora, i d'aquí havien tornat a colonitzar el Rosselló, portant-hi la llengua catalana. Aquesta teoria, sostinguda per Morf i per Schädcl, és fantàstica com la primera dels colonitzadors provençals. Si examinem detalladament els documents referents als Hispani, trobem que tots ells són una repetició del primer, canviant-s'hi solament els noms. Constatem que el territori, ocupat pels Hispani fugitius, s'extén de Barcelona a Narbona, i que, una vegada recobrada Barcelona, encara es parla en els documents dels *hispani de Hispania venientibus*. Tampoc es pot buscar l'explicació d'aquesta frontera en el tractat de Corbeil; en aquest pacte el rei En Jaume no feia més que ratificar els límits de l'antic comtat del Rosselló, i a aquests, poc çà poc lla, eren els mateixos del poble pre-romà ibèric que ocupava tot el Rosselló fins a Salses.

Els límits dels antics bisbats són generalment els de la civitas romana. La divisió eclesiàstica s'adaptava a la divisió política dels romans i aquests havien acceptat les divisions territorials dels pobles que havien colonitzat. El límit del català al Rosselló es basa en la frontera etnogràfica-històrica que ha subsistit durant dos mil anys, i una frontera que vint segles hi han senyalada no l'esborraran els tractats internacionals ni la voluntat dels governants que trepitgen els drets dels pobles.

ANTONI GRIERA, prev.

(Continuarà.)

* *Histoire générale de Languedoc*, II preuves, col. 73-74, etc.

Catalunya a les darreríes del segle XVIIIe

Notícia de les excursions d'En Rafel d'Amat Cortada i Senjust

(Continuació)

Engrandeix á esta Ill.^{la} Ciutat la virtut y aplicació de sos naturals homens y donas, sense lo major numero de Forasters de uns y altres paratges del Principat, que se hi son establerts ab los de altres Provincias dins y fora del reyne español. De donas no deixan de haverni algunas, tan casadas com solteras, de bonica fisonomía, y de perfets talles de cós moltas de ellas, principalment ab lo reals de la modestia y rubor las donzellas, que es la millor partida. Son las de calitat, devotas, laboriosas; las ben criadas en lo Sant Temor de Deu així ho practican, subjectas a sos pares, treballant las minyonas sens perdrels de vista, y las bonas casadas al costat dels marits, y maynadeta sin tenen; moltas de las tals, tant casadas com solteras, son sensillas en lo tracte, afables y honestas en lo modo de vestir, si be que vuy dia lo luxu y la moda vinguda de las comediantas Francesas, &c., ha alterat en molts y moltas lo bon ordre en la puresa dels costums, distinció de clases en linea de vestuaris y gastos crescuts. De jovens ni ha alguns de perfet talle; caras hermosas y bonicas en minyons, alguns de 12 anys á 22, que encara nols ix pel de barba, ben vestits moltisims de ells, y alguns á la rigurosa moda, que semblen extrangers, bona mitja de seda, ben calats ab civellas de plata, casi totas vuy dia ab las xarreteras á la *xartré* sens altres de similar, y pentinadura de perruquer *aduc* molts fadrins menestrals. Son los mes de la gent de sa casa, honradísima gent; bons christians, molt laboriosos y de viva penetració. En quant á oficis de arts mecanicas, son los mes de sabaters, sastres y fusters; hi ha algunas butigas de rellotgers, que cada dia se van extenent, perquè casi los mes portan rellotge en la faltriguera; quinquillayres, cofieras, modistas; sense las de molts perruquers y chocolaters, que se van augmentant de dia en dia. Altres butigas de llibreters, los mes en lo carrer de la Llibreteria; de argenters, fora de alguns en diferents carrers, tots en lo carrer de la Argentería o de la Plateria. Altras butigas de robas en est carrer de la Argentería, Barris de Santa María del Born y carrer de Moncada; en lo carrer

Ample las mes de las butigas son de brodadors, pasamaners, quin-quillayres y altres de est genero en molts carrers y plasa de la Ciutat. Los calderers estan en lo carrer de son nom, vehí de la Boria; los blanquers y assahonadors prop del rech de la Esplanada; los courers, llautoners y estañers en la Boria; los gerrers en lo carrer dels Tallés, los mes; los escudellers en los dos carrers de son nom; los daguers en lo carrer de la Daguería prop de Sant Just; los manyans en lo carrer dit del Regumí y en altres puestos de la Ciutat, los primers prop de la Capella de Sant Christofol y plasa de Correu. Los ferrers de tall á la entrada del carrer del Hospital cantonada a la Rambla y frente de la Bocaría. Los manescals y carreters en la Rambla y prop de Sant Agustí vell, ab tot aquell carrer del Portal Nou, &c. De arts lliberals, á saber : pintors, estudis de llegir y escriurer, apotecaris, metges, cirurgians y barbers; advocats, notaris y procuradors; escribents notaris ab los del ram de Contaduría; marchants, corredors de orella, fadrins de negoci &c, ni ha de tots prou grosa porció en la Ciutat, com també butigas de adroguers.

De noblesa ne está molt be Barcelona, que la ilustra en gran manera; demostrantho ya la antiguitat de moltas casas de la Ciutat, las que moltas se van acabant per falta de sucesions, y las existents tenen moltas rics patrimonis, coches, molts á la antigua y los mes á la moderna, ab magnífics trens; lluhiment de familia de librea, y de criats de un y altre sexo, &c. En el dia se contan cent y vint y sis collegis y gremis de arts y oficis que componen uns trenta mil homens; trenta grans fabricas de indianas, sense las que se van plantant de nou, y estas també de mocadors y de telas pintadas, sens contar las petitas de varias manufacturas de cotó, en que se emplean dotze mil personas, y en las preparacions de tints de seda, fil y cotó, nou mil. Las labors de puntas, blondas, rets y altres cosas entretenen a algunas quinse mil donas. Las manufacturas de seda, beneficiantla, ocupan en aixó á dotze mil personas. Hi ha sinccents vintiquatre telers de estofas; vuitcents trenta quatre de mitjas, y dos mil siscents noranta tres de galons, cintas, &c. Las manufacturas de llana en que se contan nou fabricas de panyos, sarjas, estameñas, franelas, y demás textits de granas; las de pequins y de tiradors de or y plata falsa, son en numero uns ab altres de onse mil personas. A més de totas estas fabricas ni ha altres de ollas de ferro colat, una de chocolate, de cera, de encerats, de cartas per jugar, tenint molt despaig fora del reyne y dintre, de modo que dins de Barcelona se pot assegurar que de vintiquatre mil familias, las vintitrés mil subsistexen o viuen de son comers y treball de mans, y las mil restants se componen de la

noblesa, que cuyda molt de sas hisiendas, y de los empleats per el Rey. Hi ha també en Barcelona estanch real de tabaco y varios estanquillos de aquest género.

(Continuarà.)

Bibliografia

Historia documentada del Convento de PP. Trinitarios de Avinganya, por Fr. Antonino de la Asunción. T. D. Roma. Imprenta de los hermanos Tempesta. 1915.— Un volum de 103 planes. — Ab pròlech. — Cartulari ó Colecció diplomática de Avinganya, 42 documents. — Index de les persones, dels llochs y de les coses mes notables del text. — Tres fototipias (vistes del monastir). — Reproducció fotogràfica del document (del 1204) descobert pel P. Villanueva, en el arxiu de la catedral de Lleyda.

En reduït nombre de planes l'Autor dona á coneixe cumplidament la historia del antich convent trinitari d'Avinganya, situat en el terme de Serós (Lleyda), primera Casa que 'l sant patriarca de la religió trinitaria, St. Joan de Mata, fundá en nostra Catalunya, y, ben segur, en tota Espanya. Es un treball concientsut, perfectament documentat com correspón en aqueixa mena d'obres, no contenint mes que lo precis y necessari. No hi han per tan, disquisicions erudites, ni rebuscaments literaris; tot es concret, ben fonamentat segons els documents tinguts á la vista, material quasi bé únich, de que 's valgué l'autor pera compóndre son llibre, que senyalém com modél de monografia històrica. En set capítols se conté tot quan interessa coneixe d'aquella Casa religiosa, desde sa fundació en 1201 fins al estat actual, en possessió d'un particular. Veus aquí lo que's desprén del resúm historich.

Molt poch temps despres de la aprobació de la Regla de la Ordre Trinitaria, pel Papa Ignocenci III.º, á 17 de Decembre de 1198, l'illustre fundador de dita Ordre, S. Joan de Mata, acceptá la donació que Pere de Bellvis, de la nobillissima Casa dels Montcadas, feu en 31 de Novembre de 1201, d'una casa forta, dita d'Avinganya, á la ribera dreta del Segre, en una soletat del terme de la vila de Serós, prop del ayguabarréig de dit riu y del Cinca. Aquesta donació fou l'origen de la fundació del convent trinitari, primer de Catalunya y encara de tot el mon. La consagració de sa iglesia, baix la advocació de Santa Maria, se creu tingué lloch el 25 de Novembre de 1202. Sia ó no certa aquesta data, recorda l'A., que en 1204 els Trinitaris d'Avinganya celebren un contracte sobre temporalitats ab el bisbe y capitol de la Seu de Lleyda; y en 26 de Decembre del mateix any, el rey Pere II d'Aragó ratificá y confirmá la donació de Pere de Bellvis, demarcant les afrontacions de la finca donada. A partir d'aquesta data, se relacionan les diferents adquisicions fetes per el convent d'Avinganya, resultat de piadoses donacions y altres títols. Retrau l'A. que aquesta casa religiosa pasá a ésser de las monjes trinitaries, per la fundació de Constansa, filla de Pere II y germana de Jaume I.º, á quina infanta fou cedida la casa d'Avinganya pels Trinitaris, primers possessors del convent, ab condició de fundar un monastir de religioses de dita Ordre. Aqueixa Constansa fou muller de Ramon Guillem de Montcada, senescal de Catalunya, qui's trová en la batalla de las Navas de Tolosa, en 1212.

Establerta la comunitat de monjes en el convent d'Avinganya, en 1250.

fou afavorida per molts privilegis, indults y donacions, fins l'any 1386, el particular respectiu de lo qual puntualisa ab detall l'A. de la monografia. Les prioresses d'Avinganya foren escullides entre les filles de la primera noblesa catalana; y la egrègia casa de Montcada fou la constant protectora de la fundació religiosa de Constansa, com també'l reys d'Aragó, 'ls Romans Pontífices y les principals families de Catalunya y Aragó.

En aquest tenor segueix l'autor descapdellant l'historial del convent, valentse sempre dels documents, dels quals resulta que era una de les obligacions de la santa casa d'Avinganya, el rescat dels cautius cristians que queyan en poder dels serrahíns.

En el sigle xvi tingué lloch la devolució del monastir als religiosos, sos antics possessors, ab qual motiu degué esser restaurat, perque estava quasi desert y abandonat, quan en 1529 se feu pel papa Climent VII, á petició de Joan de Montcada, dita devolució; havent conservat la casa religiosa d'Avinganya els religiosos trinitaris fins la exclaustració general del 1835.

Acaba la ressenya històrica del convent d'Avinganya, ab una curiosa notícia d'alguns personatges que visqueren y moriren en éll ó que foren sepultats en sa iglesia, y dels quals se'n té noticia certa y documentada. En primer lloch figura la fundadora de la Casa, Constansa, filla de Pere II d'Aragó, germana de Jaume I, les despulles de la qual se diu existiren en un sepulcre que hi havia en la capella de la Mare de Deu del Remey. D'aqueix sepulcre se conserva la descripció minuciosa, en forma autèntica, feta en acta autorisada per Joseph Castellnou, notari de Vilaseca y Serós, als 23 d'abril de 1663, á requeriment del P. Gaspar Amaranto, ministre del convent d'Avinganya, davant de dos testimonis. Traduím del document publicat per l'Autòr en l'apèndix que conté 'l cartulari ó Colecció diplomática d'Avinganya, la descripció del sepulcre aludit, de la qual se desprén, palesament y clara, que no era d'una monja, sino d'un cavaller de la casa de Montcada, confontent el notari les figures de la tapa y del relleu devanter del sepulcre, que pren per monjes, essent guerrers. De l'acta notarial se vé en coneixement que damunt de dit sepulcre hi havia una estàtua de pedra, armada, creuhats els brassos, tenint una espasa guarnida; la vayna y les armes, guarnides ab escuts de camp *gules* y vuyt pans d'or (escut dels Montcadas); el cap cobert ab un casquet, guarnit també ab pans d'or; en els peús, calats els esperons, y á les plantes dels peus, la figura d'un gos. En la part devantera de la cáixa, hi campejavan quatre escuts dels Aytona. Junt al cap de la estàtua jahient, s'alsá la estàtua d'un angel, ab incencer y naveta á les mans. Un relleu, que ocuparia 'l fons del ninxo ú *hornacina*, contenía les figures dels celebrant y assistents al acte del sepèli; aquell ab capa pluvial; el diaca ab el llibre ceremonial y el subdiaca, ab la creu processional. Acompanyan a n'aquest grupo les figures de dos bisbes, ab mitres, ab escudets del senyal dels Montcadas. Darrera, sis cavallers, ab *tahali* y espases penjants; darrera, un cavaller cavalcant, ab esperons daurats, portant una senyera, de camp de *gules* y 'ls pans d'or, arrastrantla pel sol; á més hi havian nou cavallers, aixi mateix ab tahalis y espases; una, de jenolls als peus del cavaller montat, posat el rostre damunt de la senyera. Dos alts pinacles, flanquejavan el ninxo en que hi havia 'l sepulcre, contenint sengles estàtues, una de dona, dreta, ab corona al cap, y mes amunt, quatre escuts, en dos dels quals hi figurava esculpida la Creu de la Ordre trinitaria, y en els altres, els vuyt pans d'or. En l'altre pinacle, hi havia una estàtua d'angel, ab una filactèria á la ma: damunt, quatre escuts, ab el senyal dels Montcadas.

De la descripció d'aqueix sarcófach no pot deduirse ab certesa que hagués contingut les despulles de la fundadora del Convent, sino les d'un noble cavaller. Varies dames de nobilíssima alcúrnia trovaren lloch de repós en la Casa d'Avinganya, de les casades de Montcada, de Foix, de Luna, de Tamarit, de Cervera, etc.; aixís, com alguns varons de tan nobles families, dels quals se consignaren la memoria funerària en sengles làpides.

Completa l'A. tan substanciosa monografia, ab la descripció del convent en son actual estat, copiantla de la obra del Ilustre Sr. D. Gayetà Barraquer: *Las casas de religiosos en Cataluña durante el primer tercio del siglo XIX*. D'ella's despren que conserva la iglesia, fàbrica notable del segle XIV, d'una nau, de tres trams y abside, ab capelles laterals, del mateix temps, ab detalls del segle XV, algun sepulcre gotich, y *landas* dels sigles XVII y XVIII; contenint, á mes, un claustre, estil del Renaixement; ab les descalabrades dependencias del convent anexas.

Es un de tants monuments religiosos que la voracitat del Fisch llensá al encant; una obra d'art que aumenta'l nombre de les llessades á perdre, sacrificada als apriorismes sectaris que deshonran el segle XIX.

P. C. y G.

Crònica del Centre

MARÇ DE 1916

LES CREUS DE PEDRA A CATALUNYA

S'han rebut, durant el present mes, per a l'inventari de les creus de pedra que té en preparació el nostre CENTRE, les notes, algunes acompanyades de fotografíes, dels següents punts: *Guimerà*, per Mn. Joàn Baixeras; *Sant Romà*, per Mn. Anselm Rius; *Santa Margarida de la Riera*, per Mn. Josep Aragonès; *Santa Maria de Darnius*, per Mn. Marià Fullà; *Granollers*, pel Dr. Biada; *Borges del Camp (Fontcuberta)*; parroquies de l'*Assumpta*; *Nostra Senyora de l'Assumpció (Alcarraz)*; *Benisanet*; *Figuerola d'Arcan*; *Pujalt*, per Mn. Jaume Corbatera; *Beuda*, per Mn. Joàn Plana, i *Sant Joàn de Rodonyà (Masllorens)*.

Des d'aquestes planes es remercia a tots els remitents, per llur bon zel en pro de la conservació i coneixement d'aquests monuments, tan interessants com desconeguts, aixecats per generacions passades.

SECCIÓ DE GEOLOGIA I GEOGRAFIA FÍSICA

Acabada la classificació i rotulació de les col·leccions *mineralògica i petrogràfica*, i abans de procedir a la seva instal·lació definitiva, s'interessa dels senyors socis, que cedeixin exemplars per a les mateixes, a fi que resultin lo més completes possible!

SOCIS INGRESSATS EN EL PRIMER TRIMESTRE

Eduard Castells i Morros. — Josep Alcoverro Carsi. — Fermí Matas Brós. — Antoni Marsà Prat. — Josep Cullaré Pi. — Josep M.ª Soler Coll. — Ferrán Errando Ilario. — Antòn Piera Caparà. — Ricard Claret Martí. —

Rafel Massó. — Arseni Comamala. — M. González Alba. — Ramón M.ª Companys Jover. — Francesc Pascau Olivés. — Joànn Fonoll Aragonès. — Rosa Tayà Vila. — Miquel Borràs Juvé. — Magnus Nordbeck Bardella. — Josep Mañans Bonví. — Enric Catarineu Grau. — Eduard Kröger. — Angel Julià Saurí. — Adolf Blass. — Mercè Parellada de Carulla. — Joaquim Costa Pacheco. — Joaquim Xicoy. — Francisco Gómez Carbonell. — Josep Pallerola Roca. — Ramón Vilamitjana Masdevall. — Paulí Castells Vidal. — Eva Illing de Morral. — Jaume Prats Casañas. — Josep Carulla. — Pere Salas Argelaguet. — Rafel Samper Martínez. — Josep Comas Valls. — Francisco Salas Serra. — Víctor Adell Guzmán. — Josep M.ª Pascual Serra. — Isidre Puig Puig. — Ramir Puig Puig. — Joaquim Barnusell Miró. — Josep Terrades Pla. — Joànn Bta. Roig Soriano. — Ramón de Gaztañondo Fontrodona. — Antoni Guerin Ventura. — Josep Puigbert Puigbert. — Raimón de Gaztañondo Fontrodona. — Ezequiel Martíñ Rovira. — Domingo Bis Mas de Xaxars. — Ramón Serra Celrà. — Rafel M.ª Pascual Serra. — Josep Capmany Arbat. — Francesc Escobar Chico. — Rafel Garriga Roca. — Ricard Huici Labayen.

DONATIUS PER A LA BIBLIOTECA

Durant el mes corrent s'han rebut els següents donatius : De Mn. Josep Mas : *Nota històrica de Santa Dorotea, Co-Patrona de Capellades*. — De D. Francisco Tolrà, pvre. : *La Mare de Déu del Port*. — *Còpia de un certificado de las Letras Apostólicas de la colación del Arceñianato de la Iglesia parroquial de Sta. María del Mar de Barcelona*. — De Armand Pin de Latour : *Dieteri d'una excursió a Mallorca y Cabrera a bordo del «Mariucha»*. — *Rúbriques de Bruniquer* (volum quart). — *Annual Report of the Smithsonian Institution. 1914*. — De Josep Soler i Palet : *Tarrasa Arqueològica; D. Joaquim de Sagrera y Domech*.

EXCURSIONS

SECCIÓ DE GEOLOGIA I GEOGRAFIA FÍSICA. — Els dies 4, 5, i 6 del pròxim passat març, féu, aquesta secció, una excursió a la Pobla de Lillet, anant a visitar la fàbrica de ciment Asland i mines de lignit de Figols.

SECCIÓ D'ENGINYERIA. — El dia 12, del propi mes, féu sa primera excursió, anant a Montcada, per a visitar tot el servei d'aigües de l'Ajuntament i les obres que s'hi realitzen. Hi assistiren gran nombre de socis, sortint-ne tots ben complaguts i alegant a la novella Secció un bell i entusiàstic esdevenidor.

SECCIÓ DE FOTOGRAFIA. — També, com de costum, efectua, corrent el mes de març, les següents sortides:

El dia 5, excursió de mig dia, per a anar a visitar el castell de Sardanyola, propietat de la senyora marquesa del mateix nom.

El dia 12, anà a Sant Sadurní d'Anoia, Sant Pere de Riudevittles, Sant Quintí de Mediona, Mediona, Sant Joànn de Conilles i Capellades.

El dia 19, altre de mig dia a Mataró, visitant el «Cros», finca propietat de la família Garí, rebent, els excursionistes, totes les atencions.

El dia 26, féu una excursió a Cardedeu, Santa Agnès de Malanyanes, castell de la Roca, Granollers i Canovelles.

CONFERENCIES

Dia 3 de març. — D. César A. Torras, ocupà la tribuna per a explicar-nos una excursió per les serres de Serrateix, Viver i Montmajor.

Dia 10. — El soci D. Francisco X. Parés comensà una serie de conferencies d'una excursió per Egipte, acompanyades d'interessants projeccions.

Dia 17. — Continuació, pel propi senyor, d'*Un viatge a Egipte*, acabant sa part històrica, i ocupant-se d'Alexandria.

Dia 23. — El vice-president de la Secció de Fotografia, Dr. D. Rafel Deggollada, féu la presentació d'una notable col·lecció de fotografies inèdites, en sa major part d'Italia, originals del malaguanyat ex-soci D. Antoni Ametller.

Dia 24. — D. Francesc X. Parés, seguí sa ressenya d'*Un viatge a Egipte*, ocupant-se d'Alexandria i d'El Caire.

Dia 31. — El mateix Sr. Parés, continuà la conferencia, fent-nos veure la necròpoli de Sakkara, tombes de Beni-Hassan, població de Sicurt, temples d'Abydos i Denderà, i descripció de l'antiga Thebes.

CICLE EXTRAORDINARI DE CONFERENCIES

La primera d'aquestes conferencies fou donada, el dia 18 de març, per l'Excm. Sr. D. Ricard Rosa Alberty, alumne del curs Montessori. Fou explicada en portuguès, mostrant-nos, davant de nombrosa concorrencia, magnífics clixés d'aquesta nació, i desenrotllant el tema *Glorias, primores e aspirações de Portugal*, essent molt aplaudit.

El dia 25, tocà el torn al nostre consoci D. Francesc Carreras Candi. Fou son tema, *Barcelona antiga*; aconseguint interessar el nombrós auditori que l'escoltava, el qual, a més, pogué admirar boniques fotografies de la Barcelona desapareguda.

CONVERSESES D'ARQUEOLOGIA CRISTIANA

L'intel·ligent consoci D. Pelegrí Casades i Gramatxes, seguí, com de costum, tots els dilluns, tan interessant curs.

Dia 13 març. — Continuació de l'estudi dels sarcòfegs cristians de Catalunya i d'altres localitats. — Inscripcions funeraries cristianes (segles IV i V).

Dia 20. — Els mosaics. — Inscripcions funeraries. — Les arts menors. — Exemplars més notables conservats a Espanya.

Dia 27. — Estudi dels mosaics. — Díptic d'Oviedo. — Disc de plata de Teodosi, trobat a Almedralejo.

CONCERTS DE QUARESMA

Tal com s'havia previament anunciat, se celebrà, el dia 26 de març, el

primer concert dels tres organitzats per la Secció de Folk-lore. La Srta. Maria del Carme Marquès executà, al piano, *Música popular sueca* (primera audició). D. Pau Pugès cantà *Cançons catalanes*, lletra de N'Apeles Mestres, i música de Vicents M.ª de Gibert, intitulades *L'Espia dimonis*, *Albada*, *Cançó del lliri junc*, *Matinal* i *Nit d'hivern*. Per últim, les Srtes. Celia Martínez i Maria del Carme Marquès executaren, a dos pianos, i amb molta mestria, un *Concert en do menor* de Beethoven.

Els assistents, que omplenaven el Saló d'actes, sortiren altament satisfets de la festa, per la bona execució i gust desplegats pels executants, que desenrotllaren el programa tal com estava anunciat, rebent, en canvi, xardorosos aplaudiments.

Noves

CONVIATS. — Ha estat convidat el CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA, per l'*Ateneu Enciclopèdic Popular*, a una reunió per a gestionar del Govern la creació d'una Biblioteca Popular. Hi assistí, en representació de l'entitat, el president de la Secció de Folk-lore, D. Agustí Duràn.

També la *Real Sociedad Geográfica*, de Madrid, demanà el nostre concurs amb motiu de les festes de son 40 aniversari. El soci delegat a Madrid, D. Antòn Vives Escudero, fou l'encarregat de portar la representació del CENTRE.

El *Grop feminal catalanista* ens convidà, també, a la festa nomenada de la «Dona catalana».

NOVES JUNTES DIRECTIVES. — El *Círculo de Bellas Artes*, d'aquesta ciutat; l'*Associació Artística d'Escultors decoradors de Barcelona*; l'*Associació d'Arquitectes* i *El Centre Català*, de Montevideo, han tingut l'atenció, envers nosaltres, de comunicar-nos la constitució de ses noves Juntes directives, per qual motiu els restem agraïts.

FUNERALS DEL DR. TORRAS I BAGES. — El capítol catedral de Vich ha remès uns artístics recordatoris dels funerals, costejats per l'Ajuntament d'aquella ciutat, per a l'etern descans del que fou bisbe d'aquella diòcesi, Dr. Torras i Bages. Agram la deferència, i fem vots perquè Déu hagi acollit, en son si, l'ànima de tan il·lustre patrici.

NOU GROU EXCURSIONISTA. — S'ha constituït, a la industriosa ciutat d'Igualada, un grup excursionista, a l'objecte de donar a conèixer, com es mereix, aquella tan rica com desconeguda comarca. El CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA desitja a la nova entitat tota mena de progressos en benefici de l'objectiu que persegueix.

OFERIMENT VALUÓS. — D. Domènec Viñals, d'Igualada, ha fet l'ofertament de deixar visitar gratis el seu interessant Museu a tots els que, mitjançant el carnet d'identitat, acreditin ésser socis del CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA. A dit efecte, s'ha insertat ja l'anunci en son lloc corresponent.

Estació meteorològica de Viella (Vall d'Aràn)

RESUM DE LES OBSERVACIONS DEL MES DE MARÇ DE 1916

TEMPERATURES (A L'OMBRA)				PRESSIONS BAROMÈTRIQUES A 0° I AL NIVELL DE LA MAR			
MITGES MENSUALS		MÀXIMA	MÍNIMA	MITGES MENSUALS			
8 MATÍ	4 TARDA	EN 24 HORES	EN 24 HORES	8 MATÍ	4 TARDA		
2'06	5'05	18° (dies 18 i 19)	— 10° (dia 8)	757'54	756		
ESTAT DEL CEL				Dies serens . . . 5 8 m. 5 4 t.		Dies de pluja . . . 9	
				» nuvolosos. 18 » 14 »		» de boira . . . 4	
				» coberts. . . 8 » 12 »		» de gelbre . . . 2	
				Arc de S. Martí (dia 19 m.)		» de glaçada m. 11	
				Trons llunyans (dia 19)		» de glaçada t. 3	
						» de neu . . . 5	
HUMITAT RELATIVA		NÚVOLS		NUVOLOSITAT			
MITGES MENSUALS		CLASSE DOMINANT		MITGES MENSUALS			
8 MATÍ	4 TARDA	8 MATÍ	4 TARDA	8 MATÍ	4 TARDA		
76°	71°	CIRRUS	CIRRUS I NIMBUS	5'96	7'19		
TOTAL DE PLUJA MENSUAL:		42'2 mm.		VENT			
» DE NEU FOSA »		21'1 m.		DIRECCIÓ DOMINANT		VELOCITAT : EN 24 HORES	
		63'3 mm.		8 MATÍ	4 TARDA	MITJA MENSUAL	
				S i SE	S	20'343 kms.	

El CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA i la Direcció del BUTLLETÍ deixen íntegra als respectius autors la responsabilitat dels treballs firmats.

Cliaté de Xavier Parés

CALA «CULIP»
CAP DE CREUS : CADAQUÈS